

مرکز مشاوره حقوقی
فعالان مدنی و سیاسی

برای همه آنهایی که
ممکن است یک روز
دستگیر شوند

جزوه سوم

بازجویی و
تشکلیات

مقدمه

تقریباً همه کسانی که به دلیل فعالیتهای مدنی و سیاسی، سروکارشان با نظام امنیتی و قضایی ایران افتاده و یا اینکه اخبار مربوط به بازداشت شدگان سیاسی را دنبال کرده اند می دانند که ضوابط حقوق بشری مربوط به حقوق متهمان و زندانیان سیاسی به طور وسیعی نقض می شوند. اما آنچه بسیاری از افراد نمی دانند، جزئیات قوانین جمهوری اسلامی درباره حقوق متهمان در مرحله بازداشت، بازجویی، محاکمه و پس از آن است. دانستن این قوانین اگرچه به این معنا نیست که می توان بازجویان، ماموران انتظامی، بازپرسان و قضات را وادار به اجرای آنها کرد اما آگاهی از این حقوق، برای همه فعالان سیاسی-مدنی ضروری است زیرا:

زمانی که ماموران قضایی، امنیتی و انتظامی بدانند که متهم از حقوق خود آگاه است این امکان وجود دارد که به دلیل نگرانی از شکایات بعدی، در نقض حقوق متهم احتیاط بیش تری کنند.

متهم با دانستن حقوق خود بهتر می تواند در موارد تهدیدات و فریب های ماموران امنیتی و قضایی مقاومت کند و ارزیابی کند تا چه حد ادعاهای آن ها در پرونده قابلیت اعمال دارد.

متهم بهتر می تواند تاثیر اظهارات و اعترافات خود را در نوع و میزان حکم صادره پیش بینی کند.

متهم می داند از کدام یک از عملکردهای ماموران امنیتی و قضایی می تواند به عنوان رفتار غیر قانونی شکایت کند.

۱- حقوق متهم در طول تحقیقات مقدماتی

• برخی از سئوالات معمول

۱. آیا در هنگام بازداشت از همان ابتدای توان به وکیل دسترسی داشت؟
۲. آیا در همان بازداشتگاه باید تفهیم اتهام انجام شود؟ با توجه به این که تفهیم اتهام معمولاً با تاخیر انجام می شود به چه سئوالات بازجویی باید پاسخگو بود؟ آیا می توان تا قبل از تفهیم اتهام به سئوالات بازجویی پاسخ نداد؟
۳. چه زمانی باید خانواده و وکیل از محل نگه داری فرد بازداشت شده مطلع بشوند؟
۴. آیا متهم حق دیدن و خواندن اسناد تهیه شده در پرونده در حین بازداشت را دارد یا تنها خواندن بازجو باید کفایت می کند؟ آیا متهمی تواند درخواست خواندن پرونده در حین بازجویی بدهد؟
۵. آیا بازپرس باید اعلام کند که دفاع نهایی گرفته است یا هر وقت تشخیص دهد بدون اخذ آخرین دفاع می تواند پرونده را به دادگاه بفرستد؟
۶. آیا ندادن اجازه ملاقات که به عنوان ابزاری برای اعمال فشار استفاده می شود توجیه قانونی دارد؟
۷. آیا متهم در صورت آزادی به قید وثیقه می تواند پرونده ی خود را در دوران بازپرسی بدون وکیل مطالعه کند؟
۸. آیا اطلاع رسانی و مصاحبه با رسانه ها در مواقع بازداشت و بایکوت خبری کمکی به آزادی فرد بازداشت شده می کند؟

• شروع تحقیق از متهم

بازپرس یا دادیار موظف هستند بلافاصله پس از حاضر شدن متهم نزد آن ها روند تحقیق را آغاز کنند. در صورت عدم امکان تحقیق در لحظه حضور، می توانند حداکثر آن را ظرف ۲۴ ساعت به تعویق اندازند و متهم در این مدت تحت نظر قرار گیرد. توقیف متهم بدون تفهیم اتهام بیش از ۲ ساعت از موارد بازداشت غیر قانونی محسوب می شود.

شروع تحقیق با پرسیدن هویت و مشخصات متهم (اسم، اسم پدر و...) و همچنین نشانی او شروع می شود. سپس موضوع اتهام و دلایل آن به متهم تفهیم می شود. به سئوالات مربوط به مشخصات شخصی باید دقیق و به طور صحیح پاسخ داد.

• تفهیم اتهام و دلایل آن

تفهیم اتهام به معنای آن است که متهم از نوع اتهام و دلایل آن به طور کتبی مطلع شود. به طور مثال به متهم گفته شود که اتهام وی اقدام علیه امنیت ملی از طریق تبلیغ علیه نظام است و دلایل این اتهام، نوشتن یک مقاله در مورد شکنجه در تاریخ مشخص و در نشریه مشخص است. از این به بعد متهم می داند به چه جرمی متهم است و باید برای مطالب مندرج در چه نوشته ای از خود در برابر سئوالات بازجو دفاع کند. بنابراین اتهامات کلی، غیر مشخص و فاقد سند و مدرک کاملاً غیرقانونی است.

تفهیم اتهام یکی از مهم ترین حقوق متهم است که حدود پرونده و دفاع متهم را نشان می دهد. خارج از جرم تفهیم شده و دلایلی که به متهم به طور کتبی تفهیم شده، نمی توان از او در مورد اقدامات دیگری نیز سؤال و تحقیق نمود. مگر آن که با کشف جرم جدید، آن جرم دوباره توسط مقام قضایی با ذکر دلایل به وی تفهیم شود. چنان چه سئوالی خارج از موضوع اتهام و دلایل آن از متهم پرسیده شود، می تواند به طور کتبی در پاسخ به آن بنویسد که این سئوال به جرم تفهیم شده ارتباطی ندارد.

تفهیم اتهام باید توسط دادیار یا باز پرس انجام شود و نه بازجویان و سایر ماموران انتظامی و امنیتی. به دلیل اهمیت آن پیشنهاد می شود تا حد ممکن برای دستیابی به آن اصرار کرد و تا پیش از تفهیم اتهام از پاسخگویی به سئوالات به جز سئوالات مربوط به احراز هویت متهم چون اسم، آدرس و... خودداری نمود.

در نظام قضایی ایران مهمترین دلیل، اقرار فرد متهم محسوب می شود. پاسخ های شما اقرار کتبی محسوب می شود و در دادگاه به عنوان دلایلی علیه خودتان استفاده خواهد شد. بنابراین سعی کنید تا جایی که می توانید، پاسخهای بسیار کوتاه به سئوالات بدهید و از تشریح جزئیات خودداری کنید.

• حق داشتن وکیل

دادگاه ها و دادرها مکلفند در جهت رعایت حق دفاع متهمان و شاکی فرصت استفاده از وکیل و کارشناس را برای آنان فراهم آورند.

در مرحله دادر، در جرائم امنیتی حضور وکیل در جلسات تحقیق منوط به اجازه مقامات تحقیق است.

ممنوعیت حضور وکیل در این مرحله به این معنا نیست که وکیل نتواند روند پرونده متهم را در دادر پیگیری کند. همچنین متهم می تواند درخواست ملاقات و اخذ وکیل در این مرحله را داشته باشد.

با توجه به آن که روند حاکم بر پرونده های سیاسی و امنیتی دارای شرایط و ویژگی های متفاوت از سایر پرونده ها است، پیشنهاد می شود در صورت تشکیل پرونده امنیتی و سیاسی حتماً با وکلای فعال در این حوزه مشورت کرد.

• حق اطلاع دادن به خانواده و ملاقات

متهم حق دارد پس از بازداشت، خانواده خود را از بازداشت خود آگاه کند. همچنین در صورتی که متهم ممنوع‌الملاقات نباشد می‌تواند با وکیل و خانواده خود ملاقات کند. با این همه قوانین ایران مهلتی برای اطلاع دادن به خانواده تعیین نکرده‌اند و در عمل، برخی از متهمان حتی تا ماهها اجازه اطلاع دادن درباره بازداشت خود را به خانواده پیدا نکرده‌اند.

دادیار یا بازپرس می‌تواند برای جلوگیری از تبانی متهم یا فرار شرکا جرم، از ملاقات متهم با وکیل و خانواده اش جلوگیری و دستور بر ممنوع‌الملاقاتی بودن وی صادر کند. این مدت نمی‌تواند طولانی باشد و محدود به مراحل اولیه تحقیق است.

• مطالعه پرونده

متهم و وکیل او در مرحله دادگاه حق مطالعه پرونده را دارند. با این وجود در مرحله دادرسی نیز متهم حق دارد از مدارک موجود در پرونده آگاه و شخصا آن‌ها را مشاهده و بررسی کند.

افراد با سواد این حق را دارند که بخواهند پاسخ سئوالات توسط خودشان نوشته شود. چنانچه پاسخ‌ها توسط مقام تحقیق نوشته شده، اوراق باید برای خواندن به متهم داده شود و نمی‌توان از او خواست بدون مطالعه آن‌ها را امضا کند.

• اطلاع رسانی از طریق رسانه‌ها

بر اساس قانون تا زمانی که اتهام کسی ثابت نشده است، انتشار اسامی و مشخصات فرد در رسانه‌ها توسط مراجع قضایی یا رسانه‌ها ممنوع است. متهم می‌تواند با عنوان نشر اکاذیب از رسانه یا فرد اعلام‌کننده در دادگاه شکایت کند. اما این محدودیت شامل متهم و خانواده وی نمی‌شود و آن‌ها می‌توانند در خصوص این موارد اطلاع رسانی کنند.

در مواردی که بازداشت و احضار توأم با رفتارهای خشونت‌آمیز و غیرقانونی است، یا فعالان سیاسی و اجتماعی به صورت گروهی بازداشت می‌شوند، اطلاع رسانی توسط خانواده یا خود متهم می‌تواند از بروز خشونت‌های بیش‌تر علیه متهم و جلوگیری از بازداشت افراد دیگر جلوگیری کند.

• بی طرفی مقامات قضایی

مقامات قضایی باید در نهایت بی طرفی امر تحقیقات و رسیدگی را انجام دهند. یکی از نتایج این اصل آن است که دادیار یا بازپرس باید به دنبال جمع آوری مدارکی باشد که هم میتواند به نفع و همه به ضرر متهم باشد. بنابراین نمی توانند از تحویل مدارکی که می تواند به نفع متهم باشد، خودداری کنند.

اگر مقام قضایی شامل بازپرس، دادیار و قاضی قبلا در یک پرونده حکم صادر کرده باشد یا تصمیم قضایی گرفته باشد و یا حتی اظهار نظر کرده باشد، دیگری نمی تواند در آینده در پرونده مداخله کند و متهم با ایراد به صلاحیت وی می تواند خواهان تغییر دادرس شود. به عنوان نمونه یک قاضی که قبلا به عنوان دادیار یا بازپرس در یک پرونده دخالت داشته دیگری نمی تواند با تغییر سمت به قاضی صدور حکم در پرونده را نیز به عهده گیرد.

• دفاع نهایی (آخرین دفاع)

از دیگر حقوق اساسی متهم اخذ آخرین دفاع از او است. در آخرین دفاع که پس از پایان تحقیقات صورت می گیرد ابتدا اتهام یا اتهامات مطرح شده علیه او در پرونده بار دیگر به او تفهیم می شود و بعد از ذکر دلایلی که علیه او در پرونده وجود دارد، از او می خواهند تا آخرین دفاع خود را بیان کند. پس آن دادسرا با اعلام ختم تحقیقات اقدام به صدور قرار موقوفی تعقیب، منع پیگرد یا مجرمیت می کند. در صورتی که قرار مجرمیت صادر شود پرونده برای محاکمه و صدور حکم به دادگاه فرستاده می شود و با پایان مرحله دادسرا، مرحله دادگاه آغاز می شود.

در آخرین دفاع، مقام تحقیق صرفا باید اتهام یا اتهامات تفهیم شده به متهم در طول پرونده را ذکر کند و نمی تواند اتهامی جدیدی در این مرحله را مطرح کند.

پس از این مرحله دیگری نمی توان مجددا در دادسرا از متهم خواست که به سئوالات مربوط به اتهامات موجود در پرونده پاسخ دهد. مگر آن که پرونده ای جدید با اتهامات جدید برای متهم در دادسرا تشکیل شود.

۲- حقوق متهم در پاسخگویی به سئوالات

• برخی از سئوالات معمول

۱. اولین چیزی که ذهن کسی را که بار اول دستگیر می شود را درگیری می کند این است که با من چه می کنند؟ چه می پرسند و از چه می پرسند؟ من تا چه اندازه باید مقاومت کنم و تا چه مقدار از اطلاعات را در اختیارشان بگذارم؟ فرض کنید اگر به دلیل فعالیت با یک گروه حقوق بشری بازداشت شوم و از من پرسیده شود چگونه جذب این گروه شده ام چه پاسخی باید بدهم؟ اگر از اعضا و اسامی و کسی که مرا جذب کرده سوال کنند چه باید بگویم یا اصلاً باید عضویت در این تشکیلات را بپذیرم و یا کلاً منکر شوم؟ در مقابل بازجو می بایست چه راهبردی را پیش گرفت؟ آیا امکان خرید زمان و گمراه کردن بازجو وجود دارد؟
۲. اگر اجبار به تک نویسی و خود زنی شد چه می بایست نوشت؟
۳. به سئوالات کلی پاسخ بدهیم یا با جزئیات بیشتری جواب بدهیم تا اعتماد بازجو را به دست آوریم؟
۴. آیا همه سوال ها را جواب بدهیم؟
۵. چطور وانمود کنیم که به بازجو اعتماد کردیم؟
۶. تا چه حد راست بگوییم و چه چیزهایی را پنهان کنیم؟
۷. آیا لج کردن با بازجو و فرار از پاسخ دادن به برخی سوال ها درست است؟
۸. آیا در طول دادگاه در صورت این که جواب به سئوالات در دوران بازجویی تحت فشار بوده باشد می توان شکایتی از اداره ی اطلاعات مطرح کرد؟ یا آن جواب ها را رد کرد؟
۹. چه سئوالاتی را در بازجویی ها می توان پاسخ نداد؟
۱۰. آیا دروغ گفتن یا نگفتن واقعیت کار درستی است؟ اگر بعدش بفهمند جرممان سنگین تر می شود؟
۱۱. یکی از سئوالاتی که همیشه ذهن فعالین جوان مخصوصاً دخترها رو به خودش مشغول می کنه چگونگی پاسخ دادن به اتهامات اخلاقی است. زمانی که از روابط خصوصی می پرسند چه طور باید برخورد کرد؟
۱۲. در مورد پسورد ایمیل یا فیس بوک بهترین راهکار چیست؟ چطور از دادن پسورد امتناع کنیم؟
۱۳. در مورد تک نویسی چه اطلاعاتی از دوستانمان را بنویسیم؟ آیا نوشتن اطلاعات بسیار عمومی در خصوص دوستانمان ایرادی دارد؟
۱۴. آیا مصاحبه ویدیویی انجام دادن نشانه شکست بازداشت شده تلقی می شود؟
۱۵. آیا می توان در روز آخر بازداشت و در دفاع آخر اعترافات احتمالی را انکار کرد؟ عواقبش چه خواهد بود معمولاً؟
در این قرار مرجع تحقیق از متعهد می خواهد که متعهد شود هرگاه توسط مرجع قضایی احضار شد حاضر شود و برای اطمینان از انجام این تعهد خود قول شرف دهد.

• قوانین کلی در مورد سئوالات مرحله تحقیق مقدماتی

دادسرا و دادگاه در بیان نوع سئوالات خود با محدودیت های قانونی روبرو هستند و متهم می تواند از پاسخگویی به سئوالات غیر قانونی آن ها خودداری کند.

در اکثر موارد متهمان سیاسی مجبور به پاسخگویی به سئوالات می شوند. برخی برای آن که بعدها بتوانند فشار حاکم بر ایام بازجویی را اثبات کنند، در پاسخ به هر یک از این سئوالات به طور کتبی اول به غیر قانونی بودن سئوال اشاره و سپس پاسخ خود را می نویسند.

در صورت اجبار به پاسخ دادن و اگر حتی به متهم اجازه داده نمی شود که تذکر کتبی خود را بنویسد، ضروری است متهم اطلاع خود از قانون را در موارد مختلف به بازجویان یا مقامات قضایی یادآور شود.

هر چند پاسخ به سئوالات غیر قانونی از جمله مدارک معتبر در دادگاه نیست و نمیتواند مورد استناد قرار گیرد ولی در حال حاضر ملاک بسیاری از احکام صادره در پرونده های سیاسی اظهارات بیان شده در پاسخ به این سئوالات بوده است. توصیه می شود در پاسخ به این سئوالات هم متهم نهایت توجه را داشته تا نتواند به عنوان مدرک جرم علیه وی یا دیگری در دادگاه به کار رود.

• سئوالات غیر قانونی

موارد زیر سئوالاتی غیر قانونی محسوب و متهم می تواند از پاسخگویی به آن ها خودداری کند.

• سئوالات غیر مرتبط با موضوع اتهام

مقامات تحقیق و یا قاضی نمی تواند سئوالاتی که هیچ گونه ارتباطی با جرم یا جرائم تفهیم شده به متهم ندارد، از او بپرسد. به عنوان مثال اگر جرم تفهیم شده به موکل اخلال در نظم عمومی از طریق حضور در تظاهرات خیابانی است نمی تواند در مورد شرب خمر ارتکاب یافته توسط او هم شروع به تحقیق و پرسیدن سئوال کنند. مگر آن که اتهام شرب خمر را به متهم قانوناً تفهیم شود که در این صورت هم مرجع رسیدگی به آن نمی تواند دادگاه انقلاب باشد.

سئوال کردن در مورد عقاید متهم

تفتیش عقاید ممنوع است و نمی توان از متهم در مورد اعتقادات و نظراتش سئوال نمود. به عنوان مثال نمی توان از او پرسید نظرش در مورد حوادث پس از انتخابات چه بوده یا او چه نظری در مورد رهبر یا دیگر مسئولان حکومتی دارد. سئوال در مورد اعتقادات مذهبی فرد و انجام اعمال عبادی چون نماز خواندن یا... نیز تفتیش عقیده محسوب می شود

• سؤال کردن در مورد امور خصوصی متهم و اطرافیان وی

در اغلب موارد سؤال در مورد امور خصوصی متهم و اطرافیانش به صورت رسمی و کتبی از انجام نمی شود و صرفاً به عنوان روشی برای آزار روانی متهم به کار می رود. پیشنهاد می شود از هرگونه پاسخگویی به این سؤالات اجتناب کرد زیرا حریم دفاعی متهم را بیش تر شکسته و بازجویان متهم را تحت فشار بیش تری قرار می دهند. سؤال در خصوص روابط خانوادگی، عاطفی و جنسی متهم یا دیگران از جمله این موارد است.

• سؤالات تلقینی

قاضی نمی تواند در سؤال خود به نحوی ارتکاب جرم را به متهم القا کند. مثلاً نمی تواند در حالی که اتهام شخص اخلاص در نظم عمومی از طریق شرکت در تظاهرات است و متهم آن را انکار می کند از وی بپرسد چه کسان دیگری برای اعتراض با خود بردی؟

• اغفال متهم

فریب دادن متهم برای وادار کردن متهم به پاسخگویی و این که بر علیه خود یا دیگری اقرار کند از موارد غیر قانونی است. روش شایع آن است که به متهم گفته می شود چنان چه برخی اقدامات یا اتهامات را قبول کند می تواند به او تخفیف دهند و یا او را آزاد می کنند. ولی در عمل همین اعترافات است که به عنوان مدرک جرم در دادگاه به کار می رود و امکان دفاع از متهم در مرحله دادگاه را تا حد زیادی محدود می کند.

بازجویان به برخی از فعالان سیاسی سالهای اخیر که اعلام شده اند، گفته بودند اگر در پرونده، دادگاه و یا در مقابل دوربین، اتهامات منتسب شده را بپذیرد، آزاد شده یا با حکم حبس کم تری روبرو خواهد شد. در نهایت حکم اعلام علیه آن ها بر اساس همین اعترافات صادر شده بود.

• تک نویسی

در پرونده های سیاسی برای جمع آوری مدرک علیه دیگر فعالان سیاسی و اجتماعی از متهم می خواهند کلیه اطلاعات خود را در مورد شخص یا اشخاص مختلف بیان کند. این سؤال غیر قانونی است و متهم می تواند به آن پاسخ ندهد.

در صورتی که متهم اجبار به نوشتن می شود، بهتر است تا جای ممکن هرگونه آشنایی انکار شود و در صورتی که این امکان وجود نداشت به دادن اطلاعات بسیار کلی بسنده کرد. باید بسیار دقت شود از هرگونه دادن اطلاعات در مورد عادات شخصی و خصوصی، روابط و همچنین فعالیت های اشخاص که می تواند منجر به شناخت بیش تر از آن ها شود، خودداری نمود.

برخی از بازداشت شدگان فکری می کنند نوشتن اطلاعات عمومی به خصوص اطلاعاتی که قبلاً منتشر شده درباره کسانی که از شان خواسته می شود بی ضرر خواهد بود. در حالی که ما هیچگاه نمی دانیم اطلاعاتی را که در تک نویسی ها ارائه می دهیم در پازل ماموران اطلاعاتی چگونه استفاده خواهد شد.

• سؤال در مورد رمزهای مربوط به ارتباطات شخصی متهم چون ایمیل، فیس بوک، وبلاگ و ...

سؤال پرسیدن از رمزهای (پس ورد) متهم در فضای مجازی روشی است تا بازجویان بتوانند مدارکی از این طریق علیه موکل یا دیگر افراد مرتبط به وی پیدا کنند. با توجه به آن که کشف دلایل جرم وظیفه کسی است مدعی وقوع جرم و منتسب بودن آن به متهم است، بنابراین متهم هیچ وظیفه ای ندارد تا با در اختیار گناردن لیست مکالمات خصوصی خود آن ها را در پیدا کردن دلیل یاری کند. این سؤال و درخواست از طرف بازجو و مقامات تحقیق غیر قانونی است و متهم میتواند از پاسخگویی به آن خودداری کند

با توجه به اجبار متهمان سیاسی به دادن پسورد پیشنهاد می شود پس از بازداشت متهم، بلافاصله پسورد ایمیل یا دیگر ارتباطات اینترنتی وی توسط نزدیکان تغییر داده شود. همچنین متهم می تواند پس ورد ایمیل های رابه آن ها بدهد که محتوای آن ها نمی تواند هیچ گونه اتهامی را علیه وی یا دیگری ثابت کند.

• قواعد حقوقی درباره نحوه پاسخگویی به سئوالات

• البینه علی المدعی

از جمله حقوق دفاعی متهمان است که مدعی جرم (در پرونده های سیاسی دادستان و سایر مسئولان تحقیق) مسئول ارائه دلیل مبنی بر آن هستند که:

۱- جرمی اتفاق افتاده

۲- دلایلی وجود دارد که این جرم توسط متهم انجام گرفته است.

۳- متهم با سونیت و از روی عمد و آگاهی مرتکب عمل مجرمانه شده است

متهم تنها موظف است دلایل خود در را در رد کردن آن ها بیان کند. به عنوان مثال مقام تحقیق اولاً باید نشان دهد چرا جمله یا جملاتی خاص در یک مقاله تبلیغ علیه نظام است و ثانیاً چه دلایلی دارد که این مقاله توسط متهم نوشته شده است. همچنین چه دلیلی وجود دارد هدف و نیت متهم از نوشتن این مطلب تبلیغ علیه نظام بوده است. متهم با توجه به شرایط در مقابل هر یک از استدلالات از خود دفاع می کند.

• با پیش بینی سؤال مطرح در ذهن مقام تحقیق زودتر به آن جواب نهم

بسیار مهم است که متهم ذهن خود را متمرکز بر پاسخ سئوالی کند که از او پرسیده شده و نخواهد با پیش بینی ذهنیت بازجو به سئوالات احتمالی بعدی وی هم پاسخ دهد. به خصوص این مشکل در موردی پیش می آید که متهم تحت تاثیر القائات بازجو تصور می کند که اطلاعات زیادی از همه اقدامات صورت گرفته توسط متهم و دیگران وجود دارد و بخواهد برای اثبات حسن نیت خود به سئوالات احتمالی هم پاسخ دهد. در حالی که در اغلب موارد اطلاعات بازجو بسیار کم تر از آن است که بیان می کند.

• پاسخ ها طولانی نباشد

در پاسخ های طولانی احتمال بیان مطالبی که بتوان به عنوان مدرک جرم علیه موکل به کار رود بیش تر وجود دارد. بنابراین بهتر است به جمله های کوتاه اکتفا کرد. هرچند کوتاه بودن پاسخ ها البته نباید به شکلی باشد که تیم تحقیق کننده تصور کند که متهم در حال مقاومت یا پنهان کردن موارد مختلف است.

• حق سکوت

متهم می تواند از پاسخ به سئوالات خودداری کند. سکوت متهم به هیچ عنوان نمی تواند به عنوان مدرکی برای محکومیت متهم در دادگاه به کار رود و در بسیاری از موارد می تواند روش مناسبی در مواجهه با سئوالاتی باشد که پاسخ به آن ها می تواند به عنوان مدرک در دادگاه علیه متهم به کار رود. چنان چه سئوالات به صورت کتبی است می توانید در پاسخ بنویسد که در مقابل سئوال پرسیده شده سکوت می کنم.

• حق مطالعه صورت جلسه و نوشتن پاسخ سئوالات به صورت کتبی

متهم این حق را دارد که خود به سئوالات پاسخ بگوید و نمی توان از او خواست بدون آن که مطلبی را به طور کامل بخواند آن را امضا کند.

• حق مشاهده مدارکی که بر علیه متهم جمع آوری شده

متهم باید از وجود مدارکی که علیه او وجود دارد مطلع شود تا بتواند از خود در مقابل آن ها دفاع کند. چنان چه این مدارک فیلم ، فایل صوتی ، شهادت شهود و ... است بازجو باید امکان دیدن و یا شنیدن متهم را فراهم کند و سپس از وی بخواهد در مورد آن ها توضیح دهد. بررسی این مدارک پیش از پاسخگویی متهم بسیار ضروری است و متهم باید تا پیش از آن از پاسخگویی خودداری کند.

• گیج شدن ، اشتباه کردن و به خاطر نیاوردن

تناقض گویی، اشتباه و فراموشی به دلیل فشار روحی و روانی در در مرحله بازجویی امری طبیعی است و متهم می تواند در مراحل مختلف بازجویی، اظهارات قبلی خود را ناشی از آن ها عنوان کرده و تسلط خود را بر ادامه بازجویی و رسیدگی از دست ندهد. هر چند بهتر است تمام تلاش صورت گیرد تا از تناقض گویی و اشتباه پرهیز کرد.

۳- شکنجه

• برخی سؤالات معمول درباره شکنجه و انفرادی

۱. گاهی اطلاعات بچه ها رو می فرستد انفرادی که بسیار كوچك و كثيف است، غذا به شدت نامناسب، طول و عرض اتاق ۰۱*۰۲ هست، سه نوبت اونم هر وقت افسر نگهبان دوست داشته باشه می فرسته دستشویی چون تو خود سلول ها جایی وجود ندارد. آیا این قانونی است که بچه ها را در چنین جایی برای يك ماه با بیشتر جهت بازجویی نگه می دارند؟
۲. خیلی از فعالان آخرش اعتراف می کنند نه تنها به کارهای کرده بلکه به همه ی آنچه بازجو می خواهد. در صورت اعتراف تحت شکنجه چگونه می توان طوری عمل کرد که بعد از زیر آن شانه خالی کرد و اثبات کرد که اعتراف تحت فشار بوده است؟

• آیا هنگام بازجویی می شود درخواست کرد که چشم بند به چشم و پشت به دیوار نباشد و با بازجو رودر رو صحبت کرد؟

ماده یکم کنوانسیون منع شکنجه سازمان ملل متحد هر عملی که با هدف کسب اطلاعات یا اعتراف گیری از فرد یا شخص دیگری یا ارباب و تهدید، درد و رنج شدید جسمانی یا روحی برفرد اعمال کند را شکنجه می داند.

طبق قانون اساسی ایران هر گونه تهدید یا شکنجه متهم و اجبار او برای گرفتن اقرار یا کسب اطلاع ممنوع است. کسانی که با تحت فشار گذاردن متهم یا دیگری او را وادار به اقرار علیه خود یا شهادت علیه دیگری میکنند مجرم تلقی شده و قابل تعقیب و مجازات هستند.

تحقیقاتی که از طریق شکنجه به دست آید اعتبار قانونی ندارد و قاضی نمی تواند در هنگام صدور رای به آن ها توجه کند. برای این موضوع متهم باید ثابت کند که تحت فشار و شکنجه بوده است.

از جمله مواردی که طبق قانون از موارد آزار و اذیت متهم و شکنجه محسوب و ممنوع شده اند موارد زیر می باشد:

زدن چشم بند ، دستبند و پابند یا سایر رفتارهای تحقیر آمیز نسبت به متهم

پوشاندن صورت یا نشستن مامور تحقیق پشت سر متهم در هنگام تحقیق و بازجویی

بردن متهمان به اماکن نامعلوم

بازجویی متناوب یا بازجویی در شب

کنجکاو و در اسرار شخصی و خانوادگی و سؤال کردن از گناهان گذشته افراد و پرداختن به موضوعاتی که موجب فشار روانی

به شخص متهم و مظنون گردد و هیچ گونه تأثیری در موضوع اتهام شخص ندارد

نگهداری متهم در سلول انفرادی

در متون قانونی ایران اجازه نگهداری متهم در سلول انفرادی صرفا در آییننامه اجرایی سازمان زندانها و اقدامات تأمینی و تربیتی و به عنوان آخرین روش تنبیهی در مقابل تخلفات انضباطی زندانی پیش بینی شده است. نگهداری متهمین یا زندانیان در سلول انفرادی

فقط به حکم شورای طبقه بندی زندان و حداکثر به مدت ۲۰ روز قابل اعمال است. غیر از این موارد، حبس بازداشت شدگان در سلول انفرادی کاملاً غیرقانونی است.

در مورد شکنجه هرگز نباید سکوت و به هر نحو ممکن باید در مورد آن اطلاع رسانی کرد. چنانچه راهکار اعتراض و طرح شکایت قانونی برای متهم بسته شده باشد، از هر روش ممکن باید نسبت به آن اعتراض کند. تحمل شکنجه های اولیه چون ضرب و شتم های سبک می تواند منجر به تشدید آن ها و حتی منجر به مرگ متهم شود.

در مواردی که شکنجه موجب آسیب جسمی و روحی مشخص شود بهتر است متهم در اعزام به پزشکی قانونی و حتی پزشک زندان برای ثبت آسیب وارد شده اصرار کند.

در اغلب موارد ادعای متهم که اظهاراتش ناشی از فشار و شکنجه در مرحله تحقیقات بوده توسط دادگاه ها پذیرفته نمی شود مگر آن که دلایل واضح بر مدعای خود داشته باشد. این در حالی است که طبق موازین بین المللی حقوق بشر، صرف ادعای زندانی برای اینکه شکنجه شده است به خصوص اگر با اوضاع و احوال حاکم بر قضیه تطابق داشته باشد مورد پذیرش واقع می شود و از او مدرک و دلیل برای اثبات ادعای شکنجه نمی خواهند.

۴- دلایل و اسناد قانونی

• برخی از سئوالات معمول

۱. دلایل به دست آمده از شنود تلفنی و اطلاعات رد و بدل شده به وسیله اینترنت و... چقدر قابل استناد هستند؟
۲. اگر برگه های بازجویی دوستان را نشان دادند که صریحا بر علیه ما اعتراف کرده و با جزئیات واقایع را شرح داده است چه واکنشی نشان دهیم؟
۳. اگر بازجویان طور که معمولا ادعا می کنند همه چیز را می داند چرا از ما می پرسد؟ چرا به تایید ما نیاز دارد؟، آیا می شود به هیچ سوالی پاسخ نگفت؟
۵. اسنادی که وجود آنها در منزل و محل کار باعث ایجاد مشکل خواهند شد کدامند؟
۶. مسائل مذهبی و عقاید مذهبی را چگونه بیان کنیم؟ حقیقت یا دروغی که به مصلحت است؟
۷. آیا سوابق افراد خانواده یا اقوام دور در روند بررسی پرونده تاثیری خواهد داشت؟
۸. اگر پسورد میلیه ایمان لو رفت چگونه برخورد کنیم؟ انکار کنیم یا بپذیریم؟
۹. اگر فیلممان رو گذاشتند جلویمان که به ماسک رو صورتمان است و در حال فریاد زدن هستیم چه کنیم؟
۱۱. اگر جزئیات کارهایمان را موبه موبه گفتند چه واکنشی نشان دهیم؟
۲۱. اگر از کامپیوترمان فیلم های ممنوعه درآوردند و گفتند تو با این فیلم ها چه می کردی ما چه واکنشی نشان بدهیم؟
۳۱. آگه استاتوس های فیس بوك یا کامنتهایمان در صفحات فیس بوك دیگران را جلویمان گذاشتند چه باید بگوییم؟
۴۱. اگر با هم پرونده ای مان مواجهه حضوری کردند چگونه برخورد کنیم؟
۵۱. آیا حاشا کردن در مواقعی که مدارکی بر علیه متهم وجود دارد کار را خراب ترمی کند یا بهتر؟ اصولا مدارک مورد وثوق بازجو چیست؟ کدامها اعتبار قضایی دارند و کدامها ندارند؟
۶۱. اگر بازجو مکالمه ی تلفنی را ضبط کرده باشد آیا می شود آن را حاشا کرد؟ آیا فایل صوتی مدرکی قابل اتکاست؟ در مورد عکس چه؟ تا کجا می شود حاشا کرد؟

برای اثبات وقوع عمل مجرمانه و نسبت دادن آن به متهم باید دلایلی توسط مرجع تحقیق ارائه و در جریان تحقیق و رسیدگی مورد بررسی و بحث قرار گیرند. در حقوق ایران این دلایل شامل اقرار، شهادت و علم قاضی است.

امارات قضایی یعنی وقایعی که در نظر قاضی می توانند نشانه وقوع یا عدم وقوع امری باشند نیز می توانند مورد استناد قاضی برای صدور حکم باشند. مواردی چون صدای ضبط شده، فیلم، عکس، نتایج تست های و... همگی از جمله این موارد هستند. ارزش این موارد بسته به نظر بازجو و قاضی دارد.

فیلم، عکس و صدای ضبط شده در حال حاضر با توجه به اینکه نسبت دادن آن به فرد قابل اثبات نیست از امارات قوی محسوب نمی شوند و متهم به راحتی می تواند منکر ارتباط خود با آن ها شود. به طور نمونه حتی اگر عکس یا فیلم فردی به طور واضح در تظاهرات وجود داشت متهم می تواند از پذیرفتن آن که عکس مطرح شده از او است خودداری کند به خصوص اینکه ساختن عکس یا فیلمهای ساختگی با استفاده از فوتوشاپ یا سایر نرم افزارها بسیار راحت است در این صورت دادگاه برای محکومیت

متهم باید در کنار عکس و فیلم، دلایل دیگری هم داشته باشد. مثلاً عکس همراه با دوستان یا خانواده فرد بوده یا در وسایل و یا کامپیوتر شخصی متهم پیدا شده باشد.

مطالب مربوط در ایمیل یا فیس بوک افراد از مواردی است که در حال حاضر در دادگاه انقلاب مورد استناد دادگاه ها قرار می گیرد. برای این منظور اولاً دادگاه باید ثابت کند ایمیل یا صفحه مربوطه در شبکه های اجتماعی و یا کامنت، متعلق به متهم است و ثانياً اظهارات بیان شده در این موارد جنبه مجرمانه دارد. همچنین با توجه به آن که امکان هک کردن ایمیل و ورود به ایمیل دیگر افراد وجود دارد باید ثابت کنند مطلب مذکور را متهم شخصا نوشته است. چه بسا افراد دیگر با اطلاع از پسورد شخصی بتوانند وارد ایمیل، فیس بوک و دیگر ارتباطات الکترونیکی فرد شده و مطلبی را بنویسند که او قبول نداشته و اصلاً از آن اطلاع ندارد.

در پرونده های سیاسی صدور حکم های محکومیت اغلب با استفاده از اظهارات خود متهم در طول تحقیقات و یا اظهارات دیگران صورت می گیرد. بنابراین متهم با اطلاع از حدود جرائم امنیتی باید در کمال دقت به سئوالات پاسخ بگوید.

برخلاف قانون در جرائم امنیتی یافتن دلیل محکومیت پس از جلب یا احضار متهم آغاز می شود. این روند که در جامعه به پرونده سازی موسوم است با اظهارات و اطلاعاتی که خود متهم می دهد دلایل علیه وی جمع آوری می شود.

مرکز مشاوره حقوقی فعالان مدنی و سیاسی

در ایران به دلیل مشکلات امنیتی، امکان مشاوره فعالان مدنی و سیاسی با وکلای حقوق بشری بسیار محدود شده است. بسیار از وکلای حقوق بشری یا در زندان هستند، یا مجبور به ترک ایران شده اند و یا تحت فشار دائم نهادهای امنیتی، محدودیتهای فراوان در ارائه خدمات حقوقی به فعالان مدنی-سیاسی دارند.

مرکز مشاوره فعالان مدنی-سیاسی با همکاری گروهی از وکلای حقوق بشری این امکان را فراهم می آورد که تمامی کسانی که به دلیل فعالیتهای خود در دنیای واقعی و مجازی، ممکن است تحت فشار، احضار و بازجویی قرار گیرند یا دستگیر شوند، به حقوق شهروندی خود در این شرایط آگاه شوند. این مرکز همچنین به خانواده های فعالانی که بازداشت می شوند درباره حقوق خود و نحوه برخورد با ماموران امنیتی و قضایی مشاوره می دهد.

مشاوره های ما بر پایه تجارب وکلای حقوق بشری از پرونده های متعدد فعالان حوزه های مختلف در سالهای گذشته شکل گرفته است. در تمامی ساعات روز از یکی از طرق زیر می توانید به مشاوران ما دسترسی پیدا کنید:

وب سایت: gro.irightsad

اسکایپ: [dnavrhahs.revahsom](https://www.skype.com/username/dnavrhahs.revahsom)

جی تاک: moc.liamg@dnavrhahs.revahsom

ای میل: moc.liamg@dnavrhahs.revahsom